

ГАЛАШЭННЕ МАЛАДОЙ НА ВЯСЕЛЛІ ЯК САЦЫЯКУЛЬТУРНЫ ФЕНОМЕН

Аплакванне лёсу выступае як канстантная катэгорыя ў спеўнай лірыцы, асабліва жаночай. Не з'яўляецца выключэннем і беларуская культура. Існуе многа прыкладаў тэкстаў песень, якія раскрываюць цяжкую жаночую долю у жніўнай, сёмушнай і пазаабрадавай паэзіі. Прывядзем адзін з яскравых прыкладаў жніўнай песні: «Удома не мамачка, / Не скажа: - Дзіяткачка... / Не скажа, што жала, / Але скажа, што ляжала... / Не скажа: - Ёмарылася, / Але скажа: - Лянілася» [1, с. 184]. Слёзы і плач суправаджаюць жанчын у самых складаных гадзінах жыцця: смерць блізкіх, невылечная хвароба, вяселле, провады ў рэкруты, неўрадаж і інш. Мэта артыкула - вызначэнне плача маладой на вяселлі як з'явы беларускай культурнай спадчыны, яго сэнса і накіраванасці дзеяння.

Увага даследчыкаў звычайна скіроўваецца на феномен плача дзяўчыны ў зборную суботу, калі маладая запрашае гасцей на вяселле, адбываецца яе збор пад вянец з дапамогай блізкіх, сваякоў і дружак.

Плач як псіхафізічная з'ява дэманструе своеасаблівую мову і выконвае ролю сродка праяўлення пачуццяў. Чалавек шукае выйсце са складанага становішча і слёзы даюць магчымасць вызваленне ад няравной перанапругі. Аднак такое меркаванне аб феномене плача з пункту гледжання псіхалогіі ўсталявалася некалькі дзесяцігоддзяў назад. Сама ж традыцыя плача налічвае тысячагадовую гісторыю. І таму адказ на вызначэнне сэнса і накіраванасці плача неабходна шукаць ў гістарычнай рэтраспектыве.

Калі звярнуцца да феномена прычытання ў гісторыі старажытнай літаратуры, то першае пісьмовае ўпамінанне аб ім сустракаецца ў «Слове аб палку Ігаравым». Шматлікія даследчыкі адзначаюць, што плач Яраслаўны пабудаваны па прынцыпу замоў, заклікаў да сіл прыроды. Па меркаванню У.П. Адрыянава-Перац, «у плачы Яраслаўны аб'яднаны традыцыі народных прычытанняў і язычніцкіх заклёнаў» [3, с. 114]. Язычніцкая малітва пачынаецца часцей за ўсё апісаннем дзеянняў у будучым часе. Напрыклад, «Згубы не нахадзі, і да мяне не прыхадзі, і не навядайся, і з горам не знайся» [2, с. 383]. Выкарыстанне дзеясловаў у будучым часе сустракаецца ў плачы Яраслаўны і ў плачы маладой перад вяном. Прывядзем для параўнання тэкст «Слова» і тэкст плача маладой: «Вы завейтесь, ветры буйныя, / Растащите пески желтые, / Растаскайте мати - сыру землю» [3, с. 114 - 115]; «Піраймі мяне, жалобная маманька, абхваці мяне за буйну галовушку» [4, с. 484]. Заўважым, што дзеясловы ўжываюцца, што ў першым прыкладзе, што ў другім, у будучым часе. Гэта сцвярджае думку аб тым, што плач маладой - гэта язычніцкая малітва.

Адначасна, што плач Яраслаўны складаецца з чатырох частак: мае «уводзіны і тры асобныя часткі» [3, с. 111] з заклікамі да сіл прыроды, яе стыхій - Сонца, Ветра і ракі Дняпро. Паглыблены аналіз плача маладой перад вяном таксама мае тры часткі - гэта зварот да маці, зварот да бацькі і зварот да братаў ці сясцёр. Падкрэслім, што зварот дзяўчыны да блізкіх становіцца не выпадковым, а мэтанакіраваным заклёнам, каб забяспечыць сабе ахоўнае кола недатыкальнасці нячыстых сіл. Менавіта зварот да родных дапамагае маладой забяспечыць абарону свайго далейшага лёсу.

Прывядзем поўны тэкст слоў маладой у этнаграфічных запісах П.У.Шэйна Себежскага уезда, які запісаны пры канцы XIX стагоддзя: «Вы ня гнісьце сяні новыя, / Перакладачкі дубовыя, / Не княгіня тут ідзе, не баярыня, / Тут ідзе бедная гаруша з гарачыма слязамі, / Пашыбая свае белы ручанькі, / Прыжымая к рэціву сярдзеццошку. / Атапрытка, мая радзімая цётанька, / Ня тамі мяне гарушу маладзелянку. / І так я, гаруша, утамілася. / Ты хваці мяне за буйну галовушку, / Навучы мяне гарушу уму-разуму, / Ума-разума многа нада: / Ісці мне ў чужы людзі» [4, с. 483]. Такімі словамі маладая дзяўчына вітала сваякоў, каб запрасіць іх на вяселле. Можна падкрэсліць, што ва ўводзінах ізноў выкарыстоўваюцца дзеясловы будучага часу, якія сімвалізуюць зварот да вышэйшых сіл.

Самым моцным па напружанню маналагам дзяўчыны расійскі этнограф П.У. Шэйн лічыць прычытанне маладой перад вяном, калі дзяўчына плача і просіць блашавення ў сваіх бацькоў і блізкіх: «Піраймі мяне, жалобная маманька, / Абхваці мяне за буйну галовушку, / Да прыцісні к раціваму сардэчку! / Навучы мяне, гарушу, уму-разуму, / Многа трэба гарушы ума-разума. / Ня далі гарушы падняцца на скоры ногі, / Ня далі сабрацца з усёю сілаю. / Не сядзі-тка, мой роднанькі татанька, / Пад касятым пад вакошейкам. / Бяры-тка аганечку Божу іскру, / Затапі-тка свячу воску ярога - / Памаліцца мне Прысвятой Багародзіцы / Ды святому Хрыстову Васкрасеньці. / Чым, Гасподзь, надзеле, чым абрадуе? / Бославі-тка, мой кармілец, родны татанька, / Выйці мне на шырокую вуліцу, / Пахадзіць мне, погуляць, пакарасацца / З сярыцамі, со лябёдушкамі, / З мілымі падружкамі. / Бославіце, мае браццы-салаўінкі, / На шырокую выйці мне вуліцу» [4, с. 484].

Выкананне такіх песень гучыць вельмі эмацыянальна і ўсхвалявана. Дзяўчына плача і прычытае ў нізкім рэгістры. Яе голас амаль не спявае, ён вымаўляе спевы, якія магчыма адчуць толькі ў сялянскім побыце. Уражанне ствараецца такое, што мы становімся сведкамі сапраўднага гора і звароту да нябачных і неўсведамлёных сіл зямлі.

Умовы правядзення сучаснага вяселля не прадугледжваюць прычытанне маладой, але тысячагадовая традыцыя інтуітыўна прадказвае манеру паводзін дзяўчыне. Існуюць нават павер'і аб тым, што калі маладая перад шлюбом не будзе плакаць, то стане гараваць падчас замужжа. Таму шматлікія сучасныя дзяўчыны імкнуцца да захавання традыцыі плача перад вянецом, маючы на ўвазе, што забяспечваюць сабе шчаслівае сямейнае жыццё на шматлікія гады.

Падвядзем вынікі асэнсавання традыцый плача маладой на зборную суботу перад вяселлем:

цяжкае жыццё жанчыны вымусіла яе шкадаваць аб згубленай маладосці, калі яе выдавалі замуж («Лепш горкае дзявоцтва, чым добрае замужжа»);

плач маладой у параўнальным аналізе з тэкстам плача Яраслаўны мае некалькі падобных прыкмет: 1) у пачатку тэкстаў ужываюцца зваротныя дзеясловы ў будучым часе, якія атаясамляюцца з магічнымі замовамі; 2) у плачы Яраслаўны прасочваюцца звароты да прыродных стыхій - Сонца, Ветра і Ракі, у плачы маладой адбываецца зварот да маці, бацькі, братоў ці сясцёр - блізкага асяроддзя дзяўчыны. яе сям'і;

плач маладой перад вянецом - гэта магічная замова, зварот да сіл прыроды і заклік да блізкага асяроддзя сваякоў дзяўчыны накіраваць і благаславіць яе на дабрабыт і шчаслівую будучыню.

Спіс літаратуры:

- 1 Жніўныя песні / рэд. А.С. Фядосік. - Мінск : Навука і тэхніка, 1974. - 816 с. (АН БССР. Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. Беларус. нар. творчасць).
- 2 Замовы / уклад., сістэм. тэкстаў, уступ, арт. і камент. Г.А. Барташэвіч ; рэдкал. А.С. Фядосік (гал. рэд.) і інш. - Мінск : Бел навука, 2000. - 597 с. - (БНТ : Беларус. нар. творчасць / НАН Беларусі. Ін-т мастацтвазн-ва, этнаграфіі і фальклору).
- 3 Соколова, Т.К. Плач Ярославны / Т.К.Соколова // Фундаментальная электронная библиотека: русская литература и фольклор / Энциклопедия «Слова о полку Игореве». - Режим доступа: <http://feb-web.ru/feb/sloven/ес/ес4/ес4-1091.htm>. - Дата доступа: 4.04.2011.
- 4 Шейн, П.В. Беларуския народныя песни, с относящимися к ним обрядами, обычаями и суевериями, с приложением объяснительного словаря и грамматических примечаний / П.В. Шейн. - СПб. : Типограф. Майкова, 1874. - 566 с.